

Nieuwe uitgaven

[RECENSIES]

Lode Wils, *Frans Van Cauwelaert 1932-1961. Triomf, val en wederopstanding*, Antwerpen-Amsterdam, Houtekiet, 2009, 343 pp., ill., ISBN 9789089240408

Met dit vijfde deel sluit Lode Wils de politieke biografie van Frans Van Cauwelaert af, een summa van 1200 pagina's waaraan hij gespreid over twintig jaar heeft gewerkt. Het eerste deel verscheen in 1998. Het laatste deel omvat de periode van 1932 tot aan het overlijden van de christendemocratische voorman.

Voor de nu 81-jarige historicus is dit de voltooiing van een levenswerk. Reeds zijn eerste publicatie uit 1955 ging over het samengaan van de Vlaamse beweging en de katholieke partij, tot in 1914, en sindsdien heeft hij dit thema niet meer losgelaten. Wils is een erudiet historicus die de vakliteratuur grondig tot in verre uithoeken beheerst en die zich bovendien niet aflatend toelegt op breedvoerig bronnenonderzoek. Ook in dit deel vijf etaleert Wils zijn historische meesterschap voluit. Hij paart dit aan een goede taal en een levendige, soms scherpe pen. Zijn al even scherpe blik laat zich ook aanzien in de typografie: in de boeken van Wils vind je haast nooit een drukfout. Verder is de aanpak ook sterk chronologisch, wat bijdraagt aan een levendig discours.

In de jaren 1970 leerde Wils het zeer rijke Van Cauwelaertarchief kennen, dat thans in het AMVC-Letterenhuis berust. Dat versterkte hem in zijn persoonlijke overtuiging, dat het uiteenvallen van België had kunnen worden voorkomen indien Van Cauwelaert de missie had kunnen volbrengen die hij zich tot doel had gesteld, ten bate van Vlaanderen en België. De voornaamste tegenspelers die dit onmogelijk maakten waren, aldus nog Wils, koning Albert I die vooral de kant koos van de anti-Vlaamsgezinde liberalen, en de Vlaams-

nationalisten die Van Cauwelaert zijn overwinningen niet gunden. Vooral het eerste aspect leidde tot felle historiografische debatten.¹ Ook de verhouding van Van Cauwelaert tot het Vlaams-nationalisme is een heikele kwestie, die in dit deel vijf opnieuw sterkaan bod komt. Wils noemt Van Cauwelaert terecht de "schepper van een Nederlandstalig Vlaanderen".² Na de legerwet van 1928 en de vernederlandsing van de Gentse universiteit in 1930, behaalde Van Cauwelaert in 1932 belangrijke politieke overwinningen met de taalwetten op het bestuuren op het lager en middelbaar onderwijs. Uiteraard was dat alles niet alleen het werk van Van Cauwelaert. De krachtigste motor achter de politicus waren de verkiezingsuitslagen die het land vervoortstuwden in de richting van communautaire radicaliteit; daaronder niet het minst de 'Bormsverkiezing' van 1928. In dit vijfde deel herinterpreteert Wils ook de verkiezingen van 1932 in communautaire zin. De grote nederlaag van de Vlaams-nationalisten en de daarmee samengaan katholieke overwinning, werd volgens hem tot nu toe te zeer toegeschreven aan de katholieke campagne "voor de schone ziel van het kind". De auteur wijst op andere factoren die nog sterker meespeelden (althans in Vlaanderen): de interne verdeeldheid onder de Vlaams-nationalisten en de grote populariteit van Van Cauwelaert. De christendemocratische voorman bevond zich inderdaad op het hoogtepunt van zijn carrière. Hij kon een indrukwekkend palmares voorleggen, niet enkel als volksvertegenwoordiger maar ook als burgemeester van Antwerpen. Wils geeft overigens een hoogst interessante analyse van het beleid van de burgemeester. Lode Wils is vlug in het leggen van causale

1. Zie o.m. de bijdragen van Lode Wils, Harry Van Velthoven en mezelf in *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 68, 2009, nr. 1, pp. 6-62.

2. Deel vier van de biografie droeg als titel: *Burgemeester Van Cauwelaert 1922-1932. Schepper van een Nederlandstalig Vlaanderen*.

verbanden. Zo suggereert hij dat de verkiezingsoverwinning in 1932 “van Van Cauwelaert in Antwerpen”, de weg vrijmaakte voor de fascistisering van het Vlaams-nationalisme. Alsof zonder de uitslag van 1932 – die op vele plaatsen in Vlaanderen gunstig voor de katholieken was – de Vlaams-nationalisten parlementgezind zouden zijn gebleven. En kwam het VNV er overigens niet als antwoord op de interner verdeeldheid en onderimpuls van de spectaculaire gebeurtenissen in Duitsland? Nieuw Wils’ analyse van het beruchte conflict tussen Sap en Van Cauwelaert. De auteur toont aan dat het conflict niet dateerde uit 1928-29 toen Sapaan Van Cauwelaert de leiding ontnam van *De Standaard*. Het ontstond in de zomer van 1934 toen ze als minister elkaar in de haren vlogen over het crisisbeleid in de ideologisch gevoelige sectoren van de steenkoolmijnen en de landbouw. Sap verdedigde als minister van Financiën een rigoureuze crisisbeleid terwijl Van Cauwelaert en vele katholieke politici met hem, protectionistisch en paternalistisch aan de katholieke belangen bleven denken. Na veel gekrakeel kwam de regering ten val. Sap nam weldra wraak door Van Cauwelaert publiek te verwijten dat hij vier dagen na de val van de regering achter de rug van de nieuwe minister van Financiën van de Boerenbondgroep vijf miljoen had gekregen voor zijn verlieslatende zakenbank, en dat terwijl de Boerenbond zelf in zware moeilijkheden zat en honderd miljoen steun aan de Staat vroeg! Daarmee zijn we aanbeland bij de financiële schandaalsfeer die “de val” van Van Cauwelaert betekende en hem enkele jaren politiek zou verlammen. Wils kon probleemloos de dossiers ter zake inkijken die nog steeds berusten bij de familie Van Cauwelaert. In een ontluisterend hoofdstuk over de vervalting van zaken en politiek schetst Wils de ‘grijze’ praktijken uit die jaren. Van Cauwelaert verdedigde zichzelf met grote hardnekkigheid en werd in 1936 ook formeel door zijn partij witgewassen, maar er gaapt een afstand tussen een goede juridische

verdediging en het intuïtieve buikgevoel over de vraag waar fatsoen ophoudt.

Wils maakt van Van Cauwelaert “de hoofdverantwoordelijke” voor de grote katholieke verkiezingsnederlaag van 24 mei 1936 (pp. 112-113), maar is dat niet opnieuw, zoals ook bij de score van 1932, te veel op het conto van Van Cauwelaert? Hoe immers verklaren dat de politicus in zijn eigen arrondissement wel een relatief goed resultaat neerzette? Wils wijt dat aan de “onverminderde strijd lust” van Van Cauwelaert (p. 113), maar dat wordt niet onderbouwd.

Na de verkiezingen van 1936 maakte de katholieke partij een haast revolutionaire periode door, met onder meer de vorming van een Vlaamse en een Franstalige vleugel (KVV en PCS). Tegelijk kwam in de Vlaamse katholieke rangen ook de kwestie van het federalisme hoog op de agenda te staan. Niet echter bij de fel verzwakte Van Cauwelaert. Of toch wel? De analyse van Lode Wils is niet zo scherp, wanneer het erop aankomt de verhouding van Frans Van Cauwelaert tot het federalistische vraagstuk te analyseren. Dat is vooral te wijten aan Van Cauwelaert zelf. Ten eerste riep hij de voorstanders van een federalisme steeds op om de Vlaamse katholieken te steunen. Ze zouden zich allen tezamen inzetten voor de realisering van het Minimumprogramma. Het meer verregaande standpunt inzake federalisme werd door de Vlaamse katholieken officieel niet gedeeld, maar wel gerespecteerd. We kunnen dit lezen in een gepubliceerde redevoering van Van Cauwelaert uit 1932, over *Het doel der Vlaamsche beweging (...)* *De Vlaamsche Katholieken tegenover de Vlaamsche nationale partijgroepjes* (zie Wils p. 31). Dat doet sterk denken aan de lapidaire uitspraak van de Vlaamse minister-presidenten christendemocraat Yves Leterme over het samengaan met het N-VA. In een interview met *Tertio* in het voorjaar van 2004 zei hij daarover: “Zij zijn misschien separatisten, maar van die tien kilometer willen wij alleen maar de eerste drie

met hen meelopen". Daarmee wordt treffend de dubbelzinnigheid van het huidige CD&V verwoord. Zijn onuitgesproken langetermijnvisie lijkt wel te zijn: 'met België als het kan maar zonder België als het moet'. De partij gaat niet zo ver om het separatisme als mogelijke hypothese openlijk in overweging te nemen en te bespreken, maar werkt intussen wel nauw samen met een partij die dat wel doet. Het verschil is niet groot. Zo was er ook begin jaren 1930 geen grootverschiltussen de Vlaamse katholieken à la Van Cauwelaert en de openlijke voorstanders van het federalisme, die bereid waren om met hen mee te lopen. Van Cauwelaert kon zich immers ongetwijfeld vinden in een slogan als "*met een unitair België als het kan, maar een federalistisch België als het moet*".

Dat brengt me bij het tweede aspect in de dubbelzinnigheid bij Van Cauwelaert. Hij kante zich tegen federalisme, ook toen zijn eigen Landsbond dat in 1936 in beginsel aanvaardde, maar sloot de invoering ervan toch niet uit. Dat blijkt uit een toespraak van hem in mei 1936. Hij aanvaardde federalisme wanneer de vrije volkswil daartoe zou beslissen – Van Cauwelaert was parlements lid in hart en nieren en respecteerde het institutionele kader van een grondwetswijziging – maar hij vond ook dat dit enkel aan de orde kon zijn nadat Vlaanderen geheel 'tot volkskracht' gekomen zou zijn; zulke 'vertrekbasis' zou er pas zijn na een volledige vernederlandsing van de overheid in Vlaanderen, na de vestiging van een Vlaamse invloed in de kolonie en na de invoering van een internationale politiek los van Frankrijk en meer gericht op Nederland (Wils p. 126; zie ook p. 142). Maar dat lag dus allemaal niet ver af meer! En Van Cauwelaert nam in die maanden inderdaad ook de bocht richting federalisme, want hij steunde de omvorming in federatieve zin van de katholieke partij.

Indien we ervan uitgaan dat Van Cauwelaert federalisme als 'hypothese' aanvaardde en als streefdoel niet uitsloot, dan kan de opstelling

van Van Cauwelaert beter worden geduid. Zo was er de officiële politieke studiereis van volksvertegenwoordiger Van Cauwelaert naar het federale Zwitserland in 1920. Na afloop verklaarde hij dat het zulk een staatsmodel was dat de Vlamingen wilden...

Wils besteedt niet veel aandacht aan zulke schijnbare contradicties. Om dat te doen zou je teksten en uitspraken naast elkaar moeten plaatsen, en dat is niet evident in een boek dat chronologisch opgebouwd werd. Zoiets hoort dan thuis in de conclusies.

De besluiten laten jammer genoeg wat te wensen over. Wils geeft in deel vijf af op de schampere Vlaams-nationalistische statements over Van Cauwelaert als politicus, maar laat na te concluderen met een synthetisch portret van Van Cauwelaert waarin enerzijds de persoonlijkheid wordt geschetst – wat we daarover gaandeweg konden vernemen was niet altijd even flatterend. Anderzijds moesten ook en vooral de grote krachtlijnen de politicus worden geduid en heroverwogen. Want het is veel verwachten van de lezer, die de vijf delen kon lezen tussen 1998 en 2009, om uit de 1200 pagina's een synthese te distilleren.

Dat Van Cauwelaert zijn gezag rond 1936 "*grotendeels kon herstellen*", zoals we op de flaptekst lezen, lijkt wat overdreven. Van Cauwelaert bleef zeer actief als politicus en speelde in dat jaar onder meer een belangrijke rol in het uittekenen van een nieuwe Belgische buitenlandse politiek. Maar hij was uiteraard niet de drijvende kracht achter de federatieve richting die de Vlaamse katholieken insloegen. Wat ook al niet in die richting aanzette, was de verrechtsing van de Vlaamse beweging en de toenadering tot nazi-Duitsland. Als democraat in hart en nieren had hij het niet begrepen op het nazisme, dat niet te verzoenen was met het katholicisme en zijn aandacht voor het personalisme. Van Cauwelaert werd Kamervoorzitter in 1939. Dat streefde zeer zijn ijdelheid, maar het kwam er tevens op neer dat hij werd weggepromoveerd.

De rijkdom van het Van Cauwelaertarchief blijkt ook goed uit de vele boeiende pagina's om en rond de Koningskwestie, tijdens en na de oorlog. Van Cauwelaert stond in mei-juni helemaal aan de kant van de ministers en zou zelf in de beruchte vergadering van Belgische parlementsleden in Limoges erg onvoorzichtige uitspraken over de koning doen. Hij zou nadien de stelling van de regering overnemen dat de koning na de breuk in Wijnendale op 25 mei 1940 van mening was veranderd en toch geen regering had gevormd die onder de bezetting zou regeren. Naar buiten toe werd dat dan gemaskeerd door te spreken over een *"tragisch misverstand"*. Daar past wel een bedenking bij (die een verklaring van De Staercke nuanceert, door Wils op p. 223 geciteerd). Op 25 mei had de koning zijn standpunt niet goed uitgeklaard, en in dat opzicht was er zeker een misverstand. Maar Leopold had nooit de intentie om te regeren over een bezet land dat nog door het *Reich* werd ingezet in de strijd tegen Frankrijk of Engeland. Uit de geschriften van Hendrik De Man blijkt dat men in die dagen wel dacht aan devorming van een tijdelijke militaire regering met als enige opdracht het onderhandelen van de situatie tussen oorlog en vrede: een wapenstilstandsverdrag en de demobilisatie van het Belgische leger. De afwezigheid van ministers maakte dat echter onmogelijk. Ook verwachtte men zich in Laken einde mei '40 aan een spoedige Europese vrede, ook met Engeland, en in die context werd toen gedacht aan de vorming van een regering die deze besprekingen zou voorbereiden en voeren. In dat perspectief zou Pierlot overigens vanaf 17 juni herhaaldelijk het ontslag van zijn regering aan de koning aanbieden.

Van Cauwelaert geeft ons ook een interessante kijk op de mentaliteit van Belgische politici die na juni '40 minder defaitistisch waren dan Pierlot en de zijnen. Uit Van Cauwelaerts dagboek blijkt dat hij al in september 1940 plannen zat te maken vanuit de hypothese

van een Duitse nederlaag. Het lijkt mij niet tegenstrijdig daarmee dat hij anderzijds in oktober '40 nog een terugkeer naar bezet België voor mogelijk hield om daar 'het land te dienen'. Dat betekent immers nog niet dat Van Cauwelaert in een schuldige collaboratie met de bezetter zou stappen.

Voor de naoorlogse jaren zijn de pagina's over de repressie en de Koningskwestie zeer verrijkend. Van Cauwelaert staat – zoals Wils – achter de officiële lijn van de CVP, die alle interne bezwaren tegen Leopold ten spijt geen andere mogelijkheid onder ogen wil zien dan een volledige publieke steun aan Leopold III. We zien ook hoe de CVP-in-wording zich vanaf najaar 1944 zorgen maakt over de massale aanhoudingen en de rechteloosheid waarmee dat soms gepaard ging. Van Cauwelaert speelt een belangrijke rol in die evolutie. Interessant is ook zijn actie ten gunste van de Gentse oorlogsschepen Jules Storme. Indien het Auditoraat-Generaal deze man zou vervolgen, dan lag de weg open om de Antwerpse oorlogsschepen P.W. Segers in last te brengen.

Het zijn enkele illustraties van het feit dat Lode Wils de politieke biografie van Frans Van Cauwelaert continu heeft ingebed in een goed gestoffeerde analyse van de politieke evenementen van het moment, en dat alles aan de hand van veel origineel onderzoek waaronder niet het minst het zo rijke en vernieuwende Van Cauwelaertarchief. De vijf boekdelen van Lode Wils over zijn grote boegbeeld zijn daarom niet alleen ongemeen boeiende lectuur, ze zijn ook een onmisbaar instrument voor al wie de Belgische politieke geschiedenis van de eerste helft van de 20ste eeuw wil bestuderen.

[Herman Van Goethem]